

PSALMEN
voor
IEDEREEN

Deel 1 – Psalm 1-72

Het Oude Testament voor iedereen
door
John Goldingay

Genesis deel 1

Genesis deel 2

Exodus en Leviticus

Numeri en Deuteronomium

Psalmen voor iedereen deel 1

Psalmen voor iedereen deel 2

Volgende delen in voorbereiding

John Goldingay

Psalmen

VOOR IEDEREEN

DEEL 1

Psalm 1-72

wb Uitgeverij Van Wijnen - Franeker

© 2013 John Goldingay

Oorspronkelijke uitgever Westminster John Knox Press, Louisville,
KY 40202, USA

Oorspronkelijke titel *Psalms for Everyone – Part 1*

© 2018 Nederlandse editie: Uitgeverij Van Wijnen, Postbus 172,
8800 AD Franeker

De Bijbelteksten zijn met toestemming van het Nederlands
Bijbelgenootschap overgenomen uit de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV).

www.uitgeverijvanwijnen.nl

Vertaling Martine Krabbendam-Veenhof

Omslagontwerp Garage/BNO

ISBN 978 90 5194 511 9

NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvou-
digd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar
gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch,
door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaan-
de schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

<i>Dankwoord</i>		9
<i>Inleiding</i>		11
Psalm 1	Je kunt kiezen	19
Psalm 2	God lacht namens zijn volk	22
Psalm 3	Je bent niet alleen	26
Psalm 4	Tot wie kan ik me wenden?	30
Psalm 5	Een smeekbede aan de koning	34
Psalm 6	Gebed maakt verschil	38
Psalm 7	De rechter staat aan jouw kant	42
Psalm 8	Tot zover en niet verder	46
Psalm 9,1-19	Lofprijzing en dankzegging als sleutel tot gebed – 1	49
Psalm 9,20 – 10,18	De beklagenswaardigen der aarde	53
Psalm 11	Vluchten of blijven?	58
Psalm 12	Soms spreekt God	61
Psalm 13	Hoe lang nog, hoe lang nog, hoe lang nog, hoe lang nog?	64
Psalm 14	Wat een schurk tegen zichzelf zegt	67
Psalm 15	Bij God verblijven	70
Psalm 16	Het geheim van het leven	74
Psalm 17	Kijk maar in mijn hart!	78
Psalm 18,1-25	Waarschijnlijk zijn we allemaal een paar keer van de dood gered	82
Psalm 18,26-51	Zelfinzicht en zelfmisleiding	87
Psalm 19	Het raadsel van de zonde	91
Psalm 20	Zo moet je wederzijdse afhankelijkheid vormgeven	95

INHOUD

Psalm 21	Gezegend worden en tot een zegen zijn	98
Psalm 22,1-19	Mijn God, mijn God, waarom?	101
Psalm 22,20-32	Twee stel feiten onder ogen zien	105
Psalm 23	In het donker van het ravijn	109
Psalm 24	Laat God jou binnen? Laat jij God binnen?	111
Psalm 25	Ik kan niet wachten	115
Psalm 26	Ik was mijn handen in onschuld	119
Psalm 27	Eén ding	122
Psalm 28	Ons handwerk en het werk van Gods handen	126
Psalm 29	Wie is echt God (en behandel je hem dan ook zo)?	130
Psalm 30	Gebedsverhoring fase 2	133
Psalm 31	Ze proberen ons weg te spoelen	137
Psalm 32	De liefde bedekt tal van zonden	143
Psalm 33	De aarde is vol van Gods trouw	147
Psalm 34	Ik zal overleven	151
Psalm 35	Ze hebben mij zonder reden gehaat; ze zullen jou net zo behandelen	155
Psalm 36	In twee verschillende werelden leven	161
Psalm 37,1-20	De nederigen zullen het land beërven	164
Psalm 37,21-40	Had je dan je ogen dicht?	168
Psalm 38	Als lijden met zonde te maken heeft	171
Psalm 39	Ik ga sterven	176
Psalm 40	Lofprijzing en dankzegging als sleutel tot gebed – 2	180
Psalm 41,1-13	Dit moet je van de armen leren	184
Psalm 41,14	Tot slot een tussentijdse lofprijzing	188
Psalm 42	Waar is je God dan?	188

INHOUD

Psalm 43	Als het leven duister blijft	192
Psalm 44	Word wakker, God!	196
Psalm 45	De uitdaging van het huwelijk	200
Psalm 46	Wees stil en weet dat ik God ben	204
Psalm 47	De buitensporige belijdenis	207
Psalm 48	Is dit de stad?	211
Psalm 49	De dood pakt je, als je het niet verwacht	215
Psalm 50	Houd het eenvoudig	219
Psalm 51	Leer mij om berouw te hebben	223
Psalm 52	Zo moet je moed tonen – 1	228
Psalm 53	Hier is geen God	231
Psalm 54	Zo moet je moed tonen – 2	233
Psalm 55	Werp je last op God	236
Psalm 56	Ik fluit een vrolijk wijsje	241
Psalm 57	Herinnering maakt het verschil	245
Psalm 58	Een uitdaging aan de overheden en machten	248
Psalm 59	Zo moet je buitensporig zijn	251
Psalm 60	Zo moet je met onvervulde beloften omgaan	255
Psalm 61	Zo moet je voor je leider bidden	258
Psalm 62	Stilte voor God	260
Psalm 63	De God die in Jeruzalem aanwezig is, is er ook in de woestijn	264
Psalm 64	De klop op de deur	268
Psalm 65	De God van verzoening en de God van de oogst	270
Psalm 66	Als je je kwetsbaar en bedreigd voelt	274
Psalm 67	Zegen ons, en stel andere volken in staat om zicht op u te krijgen	278
Psalm 68,1-19	Vader van de vaderloze, beschermer van de weduwe	280

INHOUD

Psalm 68,20-35	Noch militaristisch noch pacifistisch	284
Psalm 69,1-19	Hartstocht betekent vervolging	288
Psalm 69,20-37	Je boosheid aan God toever- trouwen	292
Psalm 70	God vertellen wat hij doen moet	296
Psalm 71	Van jongs af aan, tot op hoge leeftijd	298
Psalm 72,1-17	Zo moet je voor de overheid bidden	303
Psalm 72,18-20	Weer een tussentijdse lofprijzing ter afsluiting	307
<i>Woordenlijst</i>		309

DANKWOORD

Aan het begin van ieder hoofdstuk is de desbetreffende psalm opgenomen.* Aan het einde van het boek staat een verklarende woordenlijst met een aantal termen die geregeld in de tekst terugkomen, bijvoorbeeld geografische, historische en theologische termen. In ieder hoofdstuk (maar niet in de inleiding) zijn deze woorden gemarkeerd door ze **vet** af te drukken, als ze voor de eerste keer voorkomen.

De verhalen die na de psalmen volgen, gaan vaak over mijn vrienden en familie. Ik heb ze niet verzonnen, maar wel onherkenbaar gemaakt om eerlijk tegenover de betrokkenen te zijn. Soms had ik dat zo goed gedaan dat ik bij het herlezen van het manuscript eerst niet meer wist wie er beschreven werd. Mijn vrouw Ann komt in een aantal verhalen voor. Twee jaar voordat ik aan dit boek begon, stierf ze, nadat ze drieënveertig jaar met multiple sclerose had geleefd. De manier waarop we al die jaren samen met haar ziekte en handicap omgingen, beïnvloedt alles wat ik schrijf. Soms kun je dat in de tekst zien, soms is het effect indirect.

Kort voordat ik dit boek begon te schrijven, werd ik verliefd op Kathleen Scott en trouwde met haar. Ik ben dankbaar voor mijn nieuwe leven met haar en voor haar scherpzinnige commentaar op het manuscript. Haar inzichten zijn zo zorgvuldig verwoord en zo verhelderend dat ze het bijna verdient als

* In de oorspronkelijke uitgave zijn de psalmen in een eigen vertaling van John Goldingay opgenomen. In de Nederlandse uitgave is gekozen voor de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) van het Nederlands Bijbelgenootschap. In de lopende tekst worden soms citaten uit andere vertalingen gebruikt, met name uit de Herziene Statenvertaling (HSV)

DANKWOORD

medeauteur genoemd te worden. Ik ben ook Matt Sousa dankbaar dat hij het manuscript heeft gelezen en heeft aangegeven wat ik moest corrigeren of verduidelijken en ik ben Tom Bennet dankbaar voor het corrigeren van de drukproeven.

INLEIDING

Voor Jezus en de auteurs van het Nieuwe Testament wáren de geschriften die christenen het ‘Oude Testament’ noemen de Schriften. Als ik dat zeg, ben ik een beetje kort door de bocht, want in het Nieuwe Testament staat er geen lijst van. Maar de verzameling geschriften die het Joodse volk aanvaardt, is bij benadering de verzameling waar Jezus en de auteurs van het Nieuwe Testament vermoedelijk mee werkten. De kerk aanvaardde later een aantal extra boeken, zoals Makkabeeën en de Wijsheid van Jezus Sirach. De traditionele naam voor deze andere boeken was de ‘Apocriefen’, de boeken die ‘verborgen’ waren – een naam die ‘onecht’ ging aanduiden. Nu worden ze meestal de ‘deuterocanonieke geschriften’ genoemd; dat is omslachtiger, maar minder denigrerend. Het geeft gewoon aan dat deze boeken minder gezag hebben dan de Tora, de profeten en de geschriften. De precieze lijst ervan verschilt per kerkelijke traditie. In deze serie die *‘het Oude Testament voor iedereen’* wil uitleggen, bedoelen we met ‘het Oude Testament’ die geschriften die de Joodse gemeenschap aanvaardt, hoewel ze in de Joodse Bijbel in een andere volgorde staan: de Tora, de Profeten en de Geschriften.

Ze zijn niet ‘oud’ in de zin van verouderd of ouderwets. Om dat duidelijk te maken noem ik ze soms liever het ‘Eerste Testament’ dan het Oude Testament. Voor Jezus en de nieuwtestamentische schrijvers waren ze een levende bron om God, zijn werkwijze in de wereld en zijn omgang met ons, te begrijpen. Ze waren bruikbaar ‘om onderricht te geven, om dwalingen en fouten te weerleggen, en om op te voeden tot een deugzaam leven, zodat een dienaar van God

INLEIDING

voor zijn taak berekend is en voor elk goed doel volledig is toegerust' (2 Timoteüs 3,16-17). Kortom, ze waren voor iedereen. Daarom is het vreemd dat christenen ze niet vaak lezen. Het is mijn bedoeling je met deze boekjes bij het lezen ervan te helpen.

Mijn aarzeling is dat je misschien mijn gedachten leest in plaats van de Schriften. Vermijd die valkuil! Ik vind het prettig dat in deze serie een groot deel van de Bijbeltekst die besproken wordt, staat afgedrukt. Sla die niet over! Uiteindelijk is die van belang.

Een overzicht van het Oude Testament

In het christelijke Oude Testament staan de boeken uit de Joodse Bijbel in een andere volgorde:

- Genesis tot Koningen: een verhaal dat van de schepping van de wereld doorloopt tot aan de verbanning van de Judeeërs naar Babylon.
- Kronieken tot Ester: een tweede versie van dit verhaal, dat doorloopt tot in de jaren na de ballingschap.
- Job, Psalmen, Spreuken, Prediker, Hooglied: een aantal poëtische boeken.
- Jesaja tot Maleachi: het onderwijs van een aantal profeten.

Hier volgt een overzicht van de geschiedenis die aan de boeken ten grondslag ligt. (Ik geef geen jaartallen voor de gebeurtenissen in Genesis, dat zou teveel giswerk zijn.)

De gebeurtenissen vinden plaats vóór de geboorte van Christus.

INLEIDING

eind 13 ^e – begin 12 ^e eeuw	Mozes, de uittocht, Jozua
12 ^e – 11 ^e eeuw	de ‘rechters’
10 ^e eeuw	Saul, David, Salomo; het rijk scheurt in tweeën: Efraïm en Juda
9 ^e eeuw	Elia, Elisa; Aram-Damascus is de supermacht
8 ^e eeuw	Amos, Hosea, Jesaja, Micha; Assyrië is de super- macht; ondergang van Efraïm, Juda vazal van Assyrië, koning Hizkia
7 ^e eeuw	koning Manasse, Jeremia, Josia; Babylon is de supermacht
6 ^e eeuw	ondergang van Juda, ballingschap; Ezechiël, Daniël; Perzië wordt de super- macht, terugkeer uit de ballingschap
5 ^e eeuw	Ezra, Nehemia; Juda pro- vincie van het Perzische rijk
4 ^e eeuw	Griekenland is de super- macht (Alexander de Grote)
3 ^e eeuw	Syrië en Egypte zijn regio- nale machten die allebei aan Juda trekken
eind 2 ^e eeuw	Juda komt in opstand tegen Syrië en wordt enige tijd onafhankelijk
1 ^e eeuw v.Chr.	Rome is de supermacht

INLEIDING

Psalm 1 – 72

In het boek Psalmen staan ongeveer 135 voorbeelden van wat je tegen God kunt zeggen. De psalmen bieden veel verschillende voorbeelden van vier manieren om tegen God te spreken. Die komen ook overeen met de manier waarop mensen met elkaar praten.

In de eerste plaats zeggen we tegen God (en tegen elkaar): ‘U bent geweldig.’ Psalm 8 is daar een goed voorbeeld van. Die begint met: ‘HEER, onze Heer, hoe machtig is uw naam op heel de aarde.’ [In het Nederlands is ‘psalter’ de vakterm voor het boek van de psalmen, maar de Hebreeuwse naam ervoor is *Tehillim*, wat ‘lofliederen’ betekent (het is verwant aan het woord *halleluja*).] In lofpsalmen erkennen we Gods macht en trouw – bij die erkenning gaat het er niet om dat wij die macht en trouw ervaren, maar dat die kenmerken van God realiteit zijn, ongeacht onze huidige gevoelens en ervaring. Gods macht en trouw hebben ook te maken met de grote daden die God gedaan heeft toen hij de aarde schiep, Israël uit de slavernij in Egypte bevrijdde en het volk naar zijn eigen land bracht. Christenen stemmen met die lofprijzing in en eren God daarnaast voor wat hij in Christus gedaan heeft. Je kunt je voorstellen dat deze Israëlitische lofliederen geregeld gebruikt werden bij de eredienst in de tempel, als begeleiding van de offers die daar gebracht werden.

Ten tweede zeggen we tegen God (en tegen elkaar): ‘Help!’ Psalm 3 begint zo: ‘HEER, hoe talrijk zijn mijn belagers, velen vallen mij aan, velen zeggen van mij: “God zal hem niet redden.”’ Verhalen elders in het Oude Testament wekken de indruk dat zulke gebeden soms, in tijden van nationale crisis, door de koning en de gemeenschap als geheel in de tempel werden gebeden. Soms werden ze uitgesproken door gewone mensen in nood, in het ideale geval samen met een groep familie en vrienden, in de tempel of in het dorp waar ze woonden. De mensen die deze psalmen

INLEIDING

baden, hadden het dus niet allemaal zelf moeilijk; ze vereenzelvigden zich met mensen in nood. Deze psalmen zijn zowel intercessie (een voorbede voor anderen) als supplicatie (een smeekbede voor jezelf).

Soms voelen we ons misschien minder wanhopig, of de situatie nu echt minder uitzichtloos is of niet. Daarom is er een derde manier om tegen God (en elkaar) te spreken: 'Ik vertrouw op u.' Psalm 23 is daar een voorbeeld van. Zo'n psalm hoort bij situaties in het leven waarin je door een ravijn wandelt dat overschaduwde wordt door de dood en waarin je door vijanden ingesloten bent. Maar de psalm is een uiting van vertrouwen dat God zal beschermen en bevrijden.

Ten slotte hebben we misschien de ervaring dat God (of de medemens) in actie komt om iets aan onze situatie te doen. Dan zeggen we natuurlijk tegen God en tegen elkaar: 'Dank u.' Psalm 30 is daar een voorbeeld van. Die begint met: 'Hoog wil ik u prijzen, HEER, want u hebt mij gered en mijn vijand geen reden gegeven tot vreugde. HEER, mijn God, ik riep tot u om hulp en u hebt mij genezen.' Dankzegging is een deelcategorie van lofprijzing, maar er is een belangrijk verschil tussen de twee. Lofpsalmen eren God om wie hij altijd is en om de grote dingen die hij gedaan heeft om zijn volk te bevrijden. Dankpsalmen hebben te maken met wat God recent voor ons, als individu of als volk, heeft gedaan. Het is kenmerkend dat ze die dank onder woorden brengen door te vertellen wat God onlangs gedaan heeft. Ook hierbij kunnen we ons weer voorstellen dat de gemeenschap of de enkeling met zijn of haar vrienden in de tempel bij elkaar komt om uit dankbaarheid voor wat God gedaan heeft, dankoffers te brengen onder begeleiding van het getuigenis dat in een dankpsalm onder woorden gebracht wordt.

Deze vier genres psalmen zijn allemaal woorden die niet dóór God, maar tót God gesproken worden. In ongeveer

INLEIDING

vijftien psalmen wordt de belangrijkste plaats ingenomen door wat God zegt, of door wat een priester of profeet zegt – deze psalmen spreken tót ons. Zo begint het boek van de psalmen zelfs. In psalm 1 wordt een zegen uitgesproken over mensen die het onderwijs van Jahweh overpeinzen. In psalm 2 ontvangt de Israëlitische koning een belofte dat God hem als zijn zaakwaarnemer zal gebruiken bij het regeren over de volken – daarom zullen die volken er verstandig aan doen zich aan hem te onderwerpen.

We weten niet wie de psalmen geschreven heeft. Vele ervan beginnen met een opschrift waarin staat dat ze ‘van David’ zijn, maar er staat soms ook dat ze ‘van de leider’ zijn (dat lijkt een aanduiding van de leider van de eredienst). Dat wekt de indruk dat deze woorden geen aanduiding van auteurschap zijn. Hoewel in het Oude Testament wordt gezegd dat David het equivalent van een gitaar bespeelde, krijgt zijn rol als beschermheer en begunstiger van de eredienst in de tempel veel meer aandacht. Het feit dat van bepaalde psalmen gezegd wordt dat ze ‘van David’ zijn, vertelt ons misschien dat ze bij een verzameling psalmen horen, waarvoor David uiteindelijk de opdracht gaf. Ze konden dan (bijvoorbeeld) ook ‘van de leider’ zijn, in de zin dat ze bij een verzameling hoorden die de leider van de eredienst bewaarde. Het boek Psalmen kwam waarschijnlijk tot stand toen diverse verzamelingen psalmen bij elkaar gevoegd werden, een proces dat lijkt op de manier waarop onze gezangenbundels tot stand komen. Dat verklaart waarom psalm 72, de laatste psalm waarover we in dit boek nadenken, afsluit met de opmerking dat de gebeden van David, de zoon van Isaï, ten einde zijn. In het boek Psalmen zoals wij dat kennen, volgen er daarna nog meer psalmen van David.

Het is het beste om ervan uit te gaan dat we zo goed als niets weten over het auteurschap en de datering van de psalmen. Tegenstrijdig genoeg werkt dat eerder bevorderend dan belemmerend voor ons gebruik ervan. Hoewel de psal-

INLEIDING

men in concrete situaties ontstonden en vaak een weerslag zijn van concrete ervaringen van lijden en van Gods bevrijding, wordt ons niet verteld wat die ervaringen precies inhielden. Het is namelijk de bedoeling dat wij de psalmen gebruiken in verband met wat onszelf overkomt. We weten meestal ook niet wanneer gezangen en gebeden geschreven werden, maar dat weerhoudt ons er niet van ze te gebruiken om God te aanbidden en om uiting te geven aan onze eigen relatie met God. Zo is het ook met de psalmen.

Er staat nog iets opvallends aan het einde van psalm 72: een uitroep waarin God gezegend wordt, gevolgd door 'amen, amen'. Dat lijkt niet veel met psalm 72 te maken te hebben. Aan het einde van de psalmen 41, 89 en 106 staat ook zo'n lofprijzing; daardoor wordt het boek Psalmen in vijf delen verdeeld. Als we David als de beschermheer van de psalmen beschouwen, zijn er dus vijf Davidboeken die corresponderen met de vijf Mozesboeken waarmee het Oude Testament begint (die overeenkomst geldt in algemene zin – het is niet zo dat boek een van de psalmen met Genesis correspondeert enzovoorts). De vijf boeken van Mozes leren de mensen hoe ze moeten leven; de vijf boeken van David leren de mensen hoe ze moeten bidden en loven. In het Nieuwe Testament, in Efeziërs 5 en 6, krijgen de mensen de opdracht om zich met de Geest te laten vullen, en met elkaar te spreken met psalmen, gezangen en liederen die de Geest hun ingeeft. Ze moeten vanuit hun hart zingen en muziek maken; ze moeten God danken; ze moeten onder leiding van de Geest bidden met allerlei soorten gebeden en verzoeken; en ze moeten voor andere mensen bidden. Hoe moeten we dat doen? Het boek Psalmen staat in de Schrift om ons dat te leren.

Iemand die het concept voor dit boek las, merkte op dat ik vaker naar Jezus verwijs dan in eerdere delen en vroeg zich af waarom dat zo was. Ik was me er niet van bewust, maar misschien komt het doordat de psalmen een deel van het

INLEIDING

Oude Testament zijn waar Jezus vaak naar verwijst. Een andere reden is misschien dat christenen zich ongemakkelijk voelen bij sommige aspecten van de psalmen, omdat ze denken dat die op gespannen voet staan met Jezus en het Nieuwe Testament. Ik maak graag duidelijk dat deze elementen in het Nieuwe Testament soms expliciet bevestigd worden. Wij hebben misschien een probleem met de psalmen, maar Jezus niet.

PSALM 1

Je kunt kiezen

¹Gelukkig de mens
die niet meegaat met wie kwaad doen,
die de weg van zondaars niet betreedt,
bij spotters niet aan tafel zit,
²maar vreugde vindt in de wet van de HEER
en zich verdiept in zijn wet, dag en nacht.

³Hij zal zijn als een boom,
geplant aan stromend water.
Op tijd draagt hij vrucht,
zijn bladeren verdorren niet.
Alles wat hij doet komt tot bloei.

⁴Zo niet de wettelozen!
Zij zijn als kaf
dat verwaait in de wind.

⁵Wettelozen houden niet stand waar recht heerst,
zondaars niet in de kring van de rechtvaardigen.
⁶De HEER beschermt de weg van de rechtvaardigen,
de weg van de wettelozen loopt dood.

Vandaag is het Onafhankelijkheidsdag in de Verenigde Staten. Afgelopen zondag noemde onze gastpredikante onze vrijheid om keuzes te maken meer dan eens als een reden voor vreugde. Ik denk dat ze niet alleen doelde op de vrijheid dat ons lot niet door kerels aan de andere kant van de Atlantische Oceaan wordt bepaald, maar ook op onze vrijheid om te kiezen waar we wonen, naar welke school we onze kinderen sturen, wanneer we met pensioen gaan, welke ziektekostenverzekering we nemen of welke medische behande-

PSALM 1 JE KUNT KIEZEN

ling we ondergaan. Natuurlijk: de keerzijde van deze vrijheid is de last van verantwoordelijkheid. Hoe meer opties je hebt, des te meer kans je loopt om een verkeerde keuze te maken. Het is waarschijnlijker dat mensen jam kopen als er drie soorten in het schap van de supermarkt staan, dan als er dertig staan. Keuzes maken kan verwarrend zijn.

Volgens psalm 1 is kiezen belangrijk: de fundamentele keuze die we moeten maken, is van gigantisch belang, maar het is een duidelijke keuze. Voor iedere persoon liggen er twee wegen open; in Matteüs 7 sluit Jezus bij die gedachte aan, als hij over de brede en de smalle weg spreekt. We lijken op mensen die onderweg bij een splitsing in het pad komen en moeten beslissen welke kant ze opgaan. Een van deze routes houdt in dat je 'wandelt in het licht van' **Jahwehs Tora**; dat roept het beeld op van een wandelroute met veel wegwijzers. Het is net zoiets als gebruikmaken van gps of een tomtom.

Het is zowel gemakkelijk als moeilijk om die weg te bewandelen. In de Tora staan dingen als: 'Kniel alleen voor Jahweh; maak geen beelden; houd de sabbat; bega geen overspel; vertel de waarheid in de rechtszaal; verlang niet naar de bezittingen van andere mensen.' Het is geen hogere wiskunde; God verwacht geen heel gecompliceerde dingen van ons. Maar toch vormen de verwachtingen in de Tora ook een smalle weg; ze gaan tegen de menselijke intuïtie in. Als wij voor iets of iemand knielen, houden we graag meerdere opties open. Wij willen graag aanbidden op manieren die ons geloof ondersteunen of die ons goed uitkomen. We gedragen ons alsof de hele week aan ons toebehoort. En als we ons aangetrokken voelen tot een andere man of vrouw – kan het verkeerd zijn om lief te hebben en geliefd te zijn? In de psalm wordt dat de weg van de 'goddelozen' genoemd (HSV), de weg van de zondaars, van mensen die bereid zijn om de instructies van de Tora naast zich neer te leggen.

Als je die weg wilt vermijden en in het gezelschap van de